

дження розслідувано неякісно, він має право не затвердити обвинувальний акт і дати слідчому свої письмові вказівки про усунення недоліків досудового розслідування.

Поняття внутрішнього переконання прокурора можна визначити як стан твердої впевненості прокурора в правильності власних висновків у кримінальному провадженні, який формується внаслідок оцінювання доказів під час здійснення ним процесуальної діяльності в цьому кримінальному провадженні, готовність діяти відповідно до цих висновків.

Можливість здійснювати кримінально-процесуальну діяльність за власним внутрішнім переконанням є елементом процесуальної незалежності прокурора, питання якої на сьогодні є нагальним і актуальним.

Нормою, що гарантує неприпустимість діяльності державного обвинувача всупереч його внутрішньому переконанню, є передбачений КПК України механізм усунення від участі в судовому розгляді прокурора, якщо керівник органу прокуратури, прокурор вищого рівня відмовляють у погодженні постанови про відмову від підтримання державного обвинувачення.

Адже, як справедливо вказує С.В. Стахівський, будь-який сторонній вплив на формування внутрішнього переконання тягне за собою певні правові наслідки й може призвести до слідчої чи судової помилки [7, с. 127].

Висновки. Отже, прокурор, за новим КПК України, наділений досить широким колом повноважень. Саме тому наявність правильно сформованого внутрішнього переконання про-

курора є необхідною умовою його процесуальної діяльності в кримінальному провадженні. З метою виконання завдань кримінального провадження прокурори, які здійснюють процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, інформують підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, підозрюваного – про право на угоду про визнання винуватості, роз'яснюють механізм реалізації цих прав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII // *Голос України*. – 25.10.2014. – № 206.
2. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Муравьев Н.В. Общие основания прокурорской деятельности по уголовным делам / Н.В. Муравьев // *Дореволюционные юристы о прокуратуре : сб. науч. ст. / ред., сост. С.М. Казанцев*. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – С. 102–129.
4. Сухонос В.В. Правові та організаційні аспекти розвитку прокуратури України в сучасних умовах : [монографія] / В.В. Сухонос. – Суми, 2010. – С. 83.
5. Василенко О. Питання взаємодії оперативного підрозділу, слідчого та координуюча роль прокурора як процесуального керівника у кримінальному провадженні / О. Василенко // *Вісник прокуратури*. – 2013. – № 2. – С. 24–30.
6. Кримінально процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумило. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
7. Стахівський С. Внутрішнє переконання, оцінка доказів та їх процесуальних джерел / С. Стахівський // *Підприємництво, господарство і право*. – 2005. – № 7. – С. 127.

УДК 343.1

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ СТОРІН ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Столітній А.В., к. ю. н.,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

Інститут імені Володимира Сташиса Класичного приватного університету

У статті з урахуванням упровадження інституту сторін кримінального провадження (обвинувачення й захист) проаналізовано їх взаємодію під час досудового розслідування. Установлено позитивні зміни та недоліки таких нововведень. Досліджено форму відносин сторони захисту і сторони обвинувачення через електронну складову кримінальної процесуальної діяльності. Запропоновано шляхи вдосконалення такого спілкування.

Ключові слова: сторони кримінального провадження, обвинувачення, захист, суб'єкт, взаємодія.

В статье с учетом внедрения института сторон уголовного производства (обвинение и защита) проанализировано их взаимодействие в ходе досудебного расследования. Установлены положительные изменения и недостатки таких нововведений. Исследована форма отношений стороны защиты и стороны обвинения через электронную составляющую уголовного процессуальной деятельности. Предложены пути совершенствования такого общения.

Ключевые слова: стороны уголовного производства, обвинение, защита, субъект, взаимодействие.

Stolitnii A.V. CRIMINAL PROTESTSALNA INTERACTION BETWEEN THE PARTIES PRE-TRIAL INVESTIGATION

Taking into account the introduction of the institution of criminal proceedings the parties (prosecution and defense), analyzed their interaction during pre-trial investigation. The positive changes and disadvantages of such innovations. The shape of the relationship of the defense and the prosecution through the electronic component of the criminal procedural activities. The ways of improving such communication.

Key words: side of the criminal proceedings, prosecution, defense, subject, interaction.

Постановка проблеми. Структура системи суб'єктів досудового розслідування представлена значною кількістю осіб, обсяг процесуальних повноважень і особливості процесуального статусу яких зумовлюють особливий механізми

їх процесуального діалогу. При цьому кількість «точок дотику» суб'єктів під час досудового розслідування спричинює інтенсивність такого спілкування. На сьогодні в силу введення Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК)

України 2012 р. інституту сторін кримінального провадження вироблені наукою кримінального процесу способи взаємодії суб'єктів потребують переосмислення.

Мета статті – з урахуванням упровадження інституту сторін кримінального провадження (обвинувачення й захист) проаналізувати їх взаємодію під час досудового розслідування; установити позитивні зміни та недоліки таких нововведень; дослідити форму відносин сторони захисту і сторони обвинувачення через електронну складову кримінальної процесуальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Соціальні системи існують завдяки обміну інформацією, діяльності людей, взаємодії різних підсистем соціального організму. Існування будь-якого матеріального об'єкта можливе лише у взаємодії компонентів, що його утворюють. Атом існує за рахунок певної взаємодії між ядром і електронами. Організм існує завдяки взаємодії клітин і органів, із яких складається. Взаємодія триває всередині об'єкта й у зовнішньому оточенні [6, с. 263].

Сучасний публічно-змагальний кримінальний процес зумовлює два рівні організації спілкування: усередині групи суб'єктів і між групами. Внутрішня взаємодія групи спричинена визначеним КПК України процесуальним статусом її учасників і є для кожної з них різною. Разом із тим кримінальна процесуальна взаємодія як системне явище на рівні взаємодії груп суб'єктів властива лише сторонам досудового розслідування: обвинуваченню та захисту.

Із погляду філософії права термін «взаємодія» повністю ідентичний етимологічному значенню цього поняття, є його тлумаченням як процесу взаємного впливу суб'єктів один на одного [10, с. 59]. Без взаємодії неможливе існування будь-якого об'єкта чи системи, оскільки вони є тим інструментарієм, що пов'язує докупи всі їхні елементи [4, с. 38]. Тобто, «взаємодія» – це той чинник, що забезпечує життєдіяльність системи шляхом приведення в рух одним суб'єктом іншого. Адже система – ціле, яке складається з певних елементів, її існування забезпечується постійним рухом цих елементів, під час якого вони передають інформацію і так призводять до функціонування самої системи [10, с. 215–216].

Характеристики взаємодії (руху) суб'єктів у межах однієї системи можуть бути кардинально різними. В. Бачинін [3, с. 16] зазначав, що кожному правовому явищу притаманна власна сутність, тобто власна сукупність внутрішніх зв'язків. Тому необхідні відносини з протилежними суб'єктами можуть мати власну логіку взаємодії, виражену через систему цінностей кожного суб'єкта [12, с. 23]. Тобто, взаємодію розглядають як зв'язок між певними суб'єктами, які можуть діяти в межах однієї системи не лише спільно, а й усупереч один одному.

С. Тищенко складовими поняття «взаємодія» визначає таке: 1) рух (дії) суб'єктів у межах однієї системи; 2) взаємний зв'язок суб'єктів, спрямований на реалізацію загальних завдань системи, у межах якої вони діють; 3) характер взаємодії суб'єктів між собою може бути різний, тобто як обопільний, так і викликаний власним інтересом [9, с. 105].

У контексті кримінальної сфери взаємодію варто визначити як систему взаємозумовлених дій, у яких поведінка кожного з учасників виступає і як стимул, і як реакція на пове-

дінку інших [8, с. 32]. При цьому, залежно від характеру взаємного впливу суб'єктів, потрібно розрізняти компромісний (взаємовигідний), конфліктний (агресивний) і нейтральний шляхи взаємодії сторін кримінального провадження. Компромісний і нейтральний шляхи є позитивними для обох сторін, виявляються у взаємних поступках або в «нестворенні» процесуальних перепон для контрагента, на відміну від конфліктного.

Агресивна взаємодія є негативним явищем і потребує врегулювання – вибору такої альтернативи в конфліктному процесі, за якої основні зусилля конфліктуючих сторін зосереджуються на зниженні протистояння, на послідовному переведенні прямої конфронтації в площину з'ясування суперечностей, інтенсивного пошуку заміни його безконфліктними відносинами для вирішення самої проблеми, що й породила конфліктну ситуацію [5, с. 142–143]. Добре організована взаємодія сприяє правильному спрямуванню розслідування, більш швидкому та повному з'ясуванню всіх обставин правопорушення, є одним із ефективних засобів вирішення завдань досудового розслідування.

Суб'єктами взаємодії є фізичні особи, котрі діють самостійно або представляють інтереси інших осіб (у тому числі прокурор як представник держави, адвокат як представник фізичної, юридичної особи). Її сутність полягає в спілкуванні, що відбувається в межах наданих повноважень за визначеною КПК України процедурою. Так, основними суб'єктами сторін провадження взаємодії, яку ми розглянемо, є слідчий і прокурор – процесуальний керівник з боку обвинувачення, підозрюваний і його адвокат з боку захисту. Інші суб'єкти, котрі входять до відповідних груп, не розглядатимуться, оскільки їхня процесуальна роль або не передбачає системної взаємодії, або збігається з указаними учасниками. Так, процесуальний статус підозрюваного та його законного представника за рідким винятком збігається, процесуальні повноваження прокурора-керівника прокуратури не передбачають взаємодії, а в конкретному кримінальному провадженні він може бути процесуальним керівником тощо.

Кожний зі сторін досудового розслідування характерні власні процесуальні форми, наприклад, сторони обвинувачення – повідомлення про підозру (ст. ст. 276, 277 КПК України), обвинувальний акт (ст. 291 КПК України); сторони захисту – показання підозрюваного (ст. 95 КПК України), пред'явлення доказів обвинуваченням і його захисником (ст. 93 КПК України) [7, с. 356].

Взаємодія сторін на стадії досудового розслідування як діяльність характеризується межами, які на перший погляд вужчі за вказану стадію, адже з моменту внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) відомостей про вчинення кримінального правопорушення й до початку притягнення особи до кримінальної відповідальності (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України) підозрюваний, відповідно, й інші суб'єкти сторони захисту в процесі офіційно відсутні. Поза вказаними межами можна вести мову про завуальовану взаємодію, адже, наприклад, у справі про дорожньо-транспортну пригоду (далі – ДТП) за наявності особи, котра її скоїла, повідомлення про підозру не повідомляється до отримання результатів експертного дослідження, яким підтверджується ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, що є складовою

об'єктивної сторони складу злочину. При цьому особа, котра скоїла ДТП, відома й захист уже почав працювати, а саме: фіксація порушень при ОМП чи надання майбутньому підозрюваному юридичної правової допомоги, а отже, і взаємодія вже розпочата. У свою чергу, затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення (ч. 2 ст. 208), здійснення обшуку затриманого (ч. 3 ст. 208) може відбуватися до внесення відомостей до ЄРДР. Однак необхідність доставлення особи до суду не пізніше ніж за 60 годин із моменту затримання для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу вимагає внесення відповідних даних до Реєстру в силу вимоги ч. 6 ст. 132 КПК України про долучення до клопотання слідчого, прокурора про застосування заходу забезпечення Витягу з ЄРДР щодо кримінального провадження, у межах якого подається клопотання, що дає змогу зарахувати вказану взаємодію в межі досудового розслідування. Взаємодія сторін кримінального провадження під час досудового розслідування окреслена межами цієї стадії кримінального провадження.

Особливо гостро питання кримінальної процесуальної взаємодії постає під час проведення слідчих (розшукових) дій, процесуальних процедур, визначених ст. ст. 221 і 290 КПК України, що спричинено значною нерівністю прав сторін досудового розслідування.

У свідомості юридичної спільноти, за «темним минулим» КПК 1960 р., наведена теза асоціюється з обмеженнями щодо сторони захисту, однак утисків зазнає сторона обвинувачення. Так, зважаючи на тривалу негативну практику обмеження прав захисту, численні порушення та бажання впровадити європейські норми й демократичні стандарти, допущена перевага в бік захисту.

Попри обвинувальний ухил процесуальних дій слідчого та прокурора, ч. 5 ст. 223 КПК України передбачає, що в разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть указувати на невинуватість особи в учиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту надати їй матеріали досудового розслідування до його завершення для ознайомлення (ст. 221), а при відкритті матеріалів іншій стороні прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, що самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого чи сприяти пом'якшенню покарання (ч. 2 ст. 290). При цьому сторона захисту має право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого в учиненні кримінального правопорушення (п. 2 ч. 6 ст. 290).

На нашу думку, у межах закріпленої КПК України змагальності сторін кримінального провадження ці положення має бути виправлено.

Якщо в КПК України 1960 р. не було поділу на сторону захисту і сторону обвинувачення, прямо передбачався обов'язок прокурора та слідчого виявляти як обвинувальні, так і виправдувальні докази, то чинний КПК України визначає, що є обвинувачення, яке збирає обвинувальні докази, і захист, який збирає виправдувальні докази.

При цьому введення «чистої» змагальності сторін шляхом вилучення вказаних процесуальних норм не завдасть жодної шкоди, адже сторона захисту може ініціювати проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань. Більше того, постанова слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді (ч. 3 ст. 93). Зазначені процесуальні дії можуть здійснюватися (крім випадків, коли через їх специфіку це неможливо, як-то НСРД) за участі особи, яка їх ініціювала, її захисника чи представника, при цьому вони мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження й заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу (ч. 6 ст. 223). У цьому випадку кожна зі сторін переслідує свою мету, але діють вони разом, тобто взаємодіють.

Окрім того, на сьогодні адвокат як сторона захисту (за адвокатським запитом) має право витребувати й отримати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб речі, копії документів, відомості, висновки експертів, висновки ревізій, акти перевірок (ч. 3 ст. 93). Наприклад, стороною захисту може бути проведено дороговартісну експертизу, у тому числі в закордонних установах, докази якої використати на свою користь. Водночас у сторони обвинувачення може не бути такої можливості за відсутності бюджетного фінансування.

Кримінальна процесуальна взаємодія виявляється під час проведення всіх процесуальних дій, що здійснюються за участю сторони захисту, як-от: допит, пред'явлення для впізнання, обшук, огляд, слідчий експеримент, освідування особи, отримання зразків для експертизи. Для проведення, наприклад, слідчого експерименту слідчому, прокуророві необхідно надіслати виклики підозрюваному й захисникові, залучити спеціалістів, понятих, організувати їх перевезення, при цьому сторона захисту може не з'явитися з метою затягування процесу.

Копії постанов про зупинення (відновлення) досудового розслідування, про закриття кримінального провадження надсилаються стороні захисту.

При відкритті матеріалів провадження іншій стороні в порядку ст. 290 КПК України, окрім процесуальної нерівності сторін, описаної попередньо, власне процедура ознайомлення викликає низку труднощів. Ознайомлення з письмовими матеріалами здійснюється стороною захисту в приміщенні органу досудового розслідування чи прокуратури, що потребує місця для розташування цих осіб і значного часу, адже відповідний строк у КПК України не ви-

значено, а встановити його може лише слідчий суддя за наявності підстав. Наявні часті випадки неприбуття для проведення цієї процесуальної дії протягом тривалого часу, що має наслідком закінчення строку досудового розслідування, а за відсутності підстав його продовження (адже всі процесуальні дії виконано) сторона обвинувачення отримує ризики порушення належної правової процедури. Стороні захисту потрібно надати копії матеріалів, зокрема, у паперовому вигляді, що може бути не однією сотнею ксерокопій. На сьогодні практикується надання матеріалів в електронному вигляді. Також відомі випадки залучення підозрюваним перед відкриттям матеріалів захисника з вадою зору, що дає змогу вимагати отримання даних, перекладених рельєфно-крапковим шрифтом (шрифтом Брайля), швидше за все, з метою затягування процесу. Окрім того, про відкриття матеріалів стороні захисту відсилається письмове підтвердження, до якого додається опис документів відповідно до хронології розташування в справі, під час судового розгляду провадження розширюється й суду надаються лише докази, відповідно, хронологія порушується, що створює додаткові можливості для маніпулювання.

Копія обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру надаються підозрюваному, іншим суб'єктам сторони захисту, про що слідчим, прокурором береться розписка.

Описані процесуальні діалоги сторін кримінального провадження є виявом їх кримінальної процесуальної взаємодії, яка на сьогодні відбувається в паперовому варіанті в повному обсязі. Існує також електронна взаємодія (спілкування), однак з урахуванням старої системи (паперової) її застосування проблемне та недосконале.

Висновки. Наразі для організації процесуальної дії слідчий, прокурор телефонує суб'єктам сторони захисту, направляє повістки й часто підозрюваний чи адвокат не з'являються, чим затягують процес. У перспективі таку форму взаємодії може бути інтегровано в інформаційне поле шляхом поєднання ЄРДР та ЄРАУ й утворення системи «електронного діалогу» між учасниками кримінального провадження. Так, для отримання Витягу з ЄРДР або даних про рух провадження захисник (адвокат) за допомогою електронного ключа доступу зможе самостійно це зробити за кілька хвилин, не покидаючи робочого місця. Слідчі дії призначатимуться слідчим, прокурором в електронній системі, про що автоматично сповістатиметься адвокат, обов'язком якого буде забезпечення явки підзахисного. Аналогічно можливо автоматизувати розгляд клопотань, пересилання

документів (постанов), відкриття матеріалів досудового розслідування (тощо). У випадку повторної неявки адвоката без поважної причини електронна підсистема ЄРДР, яка пов'язана з ЄРАУ, автоматично в порядку черговості зможе надсилати запит на призначення безоплатного захисника й автоматично відмічати цей факт у ЄРАУ, що, у свою чергу, буде підставою для відповідного реагування щодо адвоката-порушника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI; зі змін. і доповн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Положення «Про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань», погодж. з Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, Державною податковою службою України та затв. Наказом Генерального прокурора України від 17 серп. 2012 р. № 69; зі змін. і доповн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/pd.html?m=publications&t=rec&id=110522>.
3. Бачинін В.А. Філософія права : [навчальний посібник] / В.А. Бачинін, В.С. Журавський, М.І. Панов. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 472 с.
4. Краткий словарь по философии / под общ. ред. И.В. Блауберга, И.К. Пантина. – 3-е изд., доработ. и доп. – М. : Политиздат, 1979. – 413 с.
5. Орлянський В.С. Конфліктологія : [навчальний посібник] / В.С. Орлянський. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 160 с.
6. Основи філософських знань: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство : [підручник] / [М.І. Горлач та ін.]. – К. : ЦУЛ, 2008. – 1026 с.
7. Письменний Д.П. Функції обвинувачення та захисту за новим КПК України / Д.П. Письменний // Право і суспільство. – 2013. – № 6.2. – С. 353–358. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pis_2013_6.2_84.pdf
8. Кальман А.Г. Понятийный аппарат современной криминологии : [терминологический словарь] / А.Г. Кальман, И.А. Христинич ; под общ. ред. В.В. Голины. – Х. : Гимназия, 2005. – 272 с.
9. Тищенко С. Дефініція поняття взаємодії в кримінальному провадженні / С. Тищенко // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 3. – С. 101–106. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/chasopys/ua/pdf/3-2015/tishenko.pdf>.
10. Философия и методология познания : [учебник для магистрантов и аспирантов] / под общ. и науч. ред. В.Л. Обухова, Ю.Н. Солонина, В.П. Сальникова и В.В. Васильковой. – СПб. : Фонд поддержки науки и образования в области правоохранительной деятельности «Университет», 2003. – 560 с.
11. Философский словарь / под ред. М.М. Розенталя. – 3-е изд. – М. : Политиздат, 1972. – 496 с.
12. Філософія права : [навчальний посібник] / [О.О. Бандура, С.А. Бублик, М.Л. Зайнчковський та ін.] ; за заг. ред. М.В. Костицького, Б.Ф. Чміля. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 336 с.